

Foglalkozása: közellenség

ÁDÁM PÉTER

A *SÉRIE NOIR* NEM PUSZTÁN A KÉPZELET JÁTÉKA, A KEMÉNY FRANCIA ALVILÁGBAN GYÖKEREZIK, DE EZ A SÖTÉT VALÓSÁG GYAKRAN UTÁNOZZA A MŰVÉSZETET.

A legtöbb bűnöző élettörténetében ott a széteső család, esetleg az árvaság, a szeretetlen gyermekkor, az iskolai kudarc meg a fiatalkori kilátástalanság. Ezek a bűnözők nem is annyira választják a bűnözést, mint inkább belesodródnak. A jómódú polgárcsaládból származó Jacques Mesrine nem ilyen. Bár gyermekéveit biztonságban töltötte, neki már kora ifjúságától tudatosan vállalt pálya, foglalkozás, élethivatás a banditizmus. „Ha valaki gyerekkoromban megkérdezte volna, «kisfiam, mi leszel, ha nagy leszel?» – meséli *Halálösztön* (*Instinct de mort*) című memoárjában, amely 1977-ben jelent meg a párizsi J.-C. Lattès kiadónál – gondolkodás nélkül azt mondom, «gengszter», ahogyan más gyerek ilyenkor tűzoltót mond, mozdonyvezetőt vagy pilótát.” Mintha csak Glostert hallanánk Shakespeare *III. Richárd*-jában: „Elhatároztam, hogy gazember leszek...”

Ne firtassuk, hogy a gyermekkorba visszavetített tudatos elhatározás megfelel-e a tényeknek (a börtönben keletkezett életrajz nyilván idealizál), már csak azért sem, mert a Mesrine-filmek túlnyomó többsége is homályban hagyja a személyiség mélypszichológiai gyökereit. A jellegzetesen *borderline* alkat azonban így is kirajzolódik. Agresszivitás és vak düh, kegyetlenség és bosszú, végül az empátia, félelemérzet, büntudat és szorongás úgyszólván teljes hiánya – a képzet páratlan intelligencia, némi humor és elképesztő én-központúság teszi teljessé. Nem csoda, hogy alakja annyira foglalkoztatta a filmeseket: az 1979-es *La guerre des polices*-től egészen Laurent Huberson 2011-es tévéfilmjéig

nem kevesebb, mint tíz játék- és dokumentumfilmet forgattak róla, amelyek közül Jean-François Richet két részes eposza – *Halálos közellenség* (*Mesrine: L'Instinct de Mort*; *L'Ennemi public n°1*, 2008) a legigényesebb.

De hogy tulajdonképpen kicsoda is volt Jacques Mesrine, az még az ő filmjéből sem derül ki. Bár Vincent Cassel remekel a főszerepben, az ő Mesrine-je sem lép tovább a narcisztikus bandita figurájánál, akit mintha a bankok és kaszinók kirablásánál is jobban igazgatna saját mítoszának jobbra-balra adott nyilatkozatokkal, interjúkkal és politikai állásfoglalásokkal való építése. Akárcsak a többi Mesrine-film, végeredményében a Jean-François Richet-é is csak lazán egymáshoz kapcsolódó zsánerképek sorozata, és nem is annyira kritikus elemzése, mint inkább illusztrációja a legendának. A néző nem pokoljárást lát, hanem mennybemenetelt, nem bűnhődést, hanem megigazulást, és nem magyarázatot kap, csak hagiográfiát. Az ember eltűnődik rajta, milyen filmet is forgatott volna Jean-Pierre Melville erről a nagy formátumú bűnözőről...

A figura egyébként korántsem előzmény nélküli a francia banditizmus történetében. Mesrine azért olyan izgalmas, mert ügyesen rájátszik a francia anarchizmus hagyományára. Ő nem egyszerűen közönséges bűnöző, mint a többi *első számú közellenség*, mint például a Bolond Pierrot-nak is nevezett Pierre Loutrel (1916–1946) vagy Émile Buisson (1902–1956), hanem – ezzel egyidejűleg – Ravachol (1859–1892) meg az 1912-ben felgöngyölített Bonnot-féle bűnbanda örökségének is folytatója. Akárcsak a nagy elődök,

Mesrine is lázadó, aki engesztelhetlenül gyűlöli a törvényt meg a társadalmat. Ezt a tradíciót azonban, jó érzékkel, a hetvenes évek szélsőbalos terrorizmusának témáival gazdagítja. Mesrine alakja végeredményében valamiféle *szintézis*, amelynek – az említettek mellett – a francia bűnügyi irodalom két klasszikus hőse is szerves alkotórésze. A gengszter ugyanis Fantômasnak és Arsène Lupinnek is közeli rokona.

Tetejében olyan bűnöző, aki nem maradt meg a társadalmi igazságot képviselő bankrabló elköptatott szerepében. Ő egy nagy „ügy” szolgáltatásban lépett nyilvánosság elé: nem csoda, hogy neve teljesen összefonódott a franciául Quartier de Haute Sécuritének nevezett szigorított fegyház meg az embertelen börtönviszonyok elleni szenvedélyes tiltakozással. Ez a harc nemcsak igazságérzetét, de szereplésvágyát is kielégítette. És Mesrine nagy intelligenciával, kíméletlen logikával érvelt igaza mellett. A *Paris Match*-nak meg a *Libération*-nak adott, mindig feltűnést keltő interjúi feltehetően a bankrablásoknál is súlyosabb tételek lehettek a bűnlajstromában: ez a magyarázata, hogy sorsáról alighanem legfelső szinten (a belügyminiszter dolgozószobájában, ha ugyan nem az Élysée-palotában) dönthettek, és hogy nem is annyira ártalmatlanná tenni akarták, mint inkább végleg elhallgattatni. A nyíltszíni „kivégzésbe” nyilván az annyiszor nevetségessé tett államhatalom alantass bosszúja is belejátszott.

Mesrine nem érte be az interjúkkal meg a napilapoknak küldözgetett üzenetekkel. Két könyvet is írt: az első

regényes önéletrajz (erről már volt szó), a második – ennek *Az ártatlanság bűne* (*Coupable d'être innocent*) a címe – Mesrine kanadai meghurcoltatásának törté-

nete (Kanadában olyan gyilkosságot is nyakába akartak varrni, aminek állítása szerint nem ő volt az elkövetője). De ez a két mű sem hozza közelebb az olvasót a betegesen érzékeny és megalomániás szerző igazi énjéhez, legfeljebb az álarckokat szaporítja. A stílus azonban kétségtelenül szuggesztív. A tollforgató bűnöző, aki minden törvényen, normán, előíráson keresztülgázol, egy szabályt aggályosan tiszteletben tart, mégpedig a francia írott nyelv megfelelőbbbezzhetetlen kánonját, a *passé simple*-nek nevezett irodalmi múlt idő úgyszólván kötelező használatát. Hiába, az irodalmi konvencióval szemben még az ilyen kaliberű gengszter is tehetetlen.

Jacques Mesrine emellett a régi betyárerkölcsnek is egyik utolsó ro-

„Jobban izgatja saját mítosza”

(Jean-François Richet: *Halálos közellenség* – Vincent Cassel)

mantikus képviselője. Nem csoda, hogy mélyen megvetette a bűnözés szerinte férfiatlan válfajait, például a lányok futtatását. Neki mindig is szent volt az adott szó,

a gengsztertársak iránti szolidaritás. Olyannyira, hogy néha olyan érzése van az embernek, mintha a valóság összemosódna a fikcióval, és mintha Jacques Mesrine Jean-Paul Belmondónak lett volna az alakmása. Nemhiába fizetett 1978-ban a filmszínész mai pénzben hetvenhat ezer eurót a *Halálöszön* megfilmesítésének jogáért (Alain Delon orra elől halászva el az ötletet). Gérard Lebovici azonban – a filmnek ő lett volna a producere – nem talált megfelelő rendezőt az elkészült forgatókönyvhöz, és amikor, már a nyolcvanas évek elején, egyszerre két filmet is bemutatnak a témában (az egyik, 1983-ban, André Génovès *Mesrine* című mozija, a másik Hervé Palud 1984-es dokumentumfilmje) Belmondo inkább lemond a

tervről. Annál is inkább, mivel Gérard Lebovicit, máig tisztázatlan indíték-ból, 1983-ban meggyilkolják (állítólag Mesrine egykori cinkostársai tették el láb alól, amiért a bankrablással szerzett pénzt, amit rábíztak, saját vállalkozásaiba fektette).

Végül Mesrine alakját valami franciás *savoir-vivre* is jellemzi. Ez az ízig-vérig francia gengszter szerette a csinos nőket, a márkás pezsgőt, a jó autót, a finom szivart. Persze, az önpusztító destruktivitást az élni tudás sem tudja ellensúlyozni. Mesrine a befejezést illetően nem áltatta magát, de szeretett volna hősként meghalni. Katonánsan, fegyverrel a kézben. Ezt az élet megtagadta tőle. A lesben álló rendőrök, 1979. november 2.-án, a Porte de Clignancourt-nál szitává lövik az autóját. A dicstelen vég megint csak Shakespeare *III. Richárdját* juttatja eszünkbe: „Ha pedig meghalok, senki se fog sírni utánam, / De hát miért is sírna, amikor / Énbennem sincs önmagamért semmi szánalom...” •